

anyakönyve 1859. évvel bezáróan. — ¹¹ A középkorban „Hódegyház“. Ebből lett később Hodics és Jázova. — ¹² Eskettek anyakönyve 1859. évvel bezáróan. A Keresztelték anyakönyve az egyes családok származására nézve nem nyújt támpontokat, mert az újszülöttek szüleinek származási helyét nem tüntetik fel. — Az anyakönyvekben gyakran előfordul a „Füialis Rábé“ mellett a „Füialis Kis-Béb“ megjelölés. Utóbbiakat helybelieknek számítottam. — ¹³ Kis-teremia, Torontálban. — ¹⁴ Máriafölde vagy Nagyteremia, Torontálban. — ¹⁵ A név írása valószínűleg helytelen. Czersch Péter szüleinek neve: Czersch Jakab és Frivald Mangit. — ¹⁶ Nyerő, Torontálban. — ¹⁷ Dove Károly szülei: Dove Péter és Tussinger Borbála. — ¹⁸ Valószínűleg eltorzított név „Günther“ helyett. A Kübeckháza ma is élő Günther-család nevét is általában „Ginder“-nek írják. Az 1857. szeptember 21-én elhunyt Kunder János szülei: Kunder Ferenc és Winkler Julianna. — ¹⁹ Az 1858. április 1-én elhunyt Morlo István szülei: Morlo Antal és Kopp Erzsébet. — ²⁰ Az 1858. szeptember 27-én 24 éves korában elhunyt Grossbenger Domokos neje: Windbach Julianna. Az esketési anyakönyv szerint utóbbinak családi neve: Windbacher. (1855. május 21.) ²¹ Halottak anyakönyve 1859. évig bezáróan. — ²² Eskettek anyakönyve 1859. évvel bezáróan. — ²³ Szerkesztette *Barna* János. Bp. 1929, 335. — ²⁴ „In einer dieser Industriekolonien bei Steierdorf im Banate erhielt eine grosse Niederlassung den Namen Kübeckháza, den sie auch heute führt“. *Tagebücher des Carl Friedrich Freiherrn Kübeck von Kübau*. Herausgegeben und eingeleitet von seinem Sohne Max Freiherrn von Kübeck. Wien 1909, I. köt. XIX. lap. — ²⁵ „Trübe Stimmung“. (I. d. m. II. 120.) Ezekkel a szavakkal végződik naplója. *Metternich und Kübeck*. Ein Briefwechsel. Supplementband der „Tagebücher des Carl Friedrich Freiherrn Kübeck von Kübau. Herausgegeben und eingeleitet von Max Freiherrn von Kübeck. Wien 1910. E művek beszerzését dr. Puskás Endre szegedi egyetemi könyvtár-igazgató úrnak köszönöm. — ²⁶ V. ö. Huszár Imre, Bárány Kübeck Károly Frigyes naplói. *Történelmi Szemle*. Bp. 1912, 357—391.

A bánáti magyarság szórványélete

BÁCSKA ÉS BÁNÁT elválaszthatatlan „ikertestvérek“. Mind a kettő az Alföld déli nyúlványa, amelyet csak a Tisza kanyargása tép fel vízmedrével. Még a nóta is együttl emlegeti Bácskát és Bánátot. Népei szegrőlvégre rokonok, tájképe és azonos földje kísértetiesen hasonló. Most mégis szigorú határ vágja ketté. Közigazgatása szerb és német, kisebb részben magyar. A Tisza állott az „ikertestvérek“ közé választó vonalnak. Szegedtől nyugatnak fordulva egészen Titelig hömpölyögve jelzi a határmegyét a Tisza, az örök magyar folyó, az alföldi táj e metsző pontján. Áttekinteni ezt az anyyira barátságos környezetű és annyiféle, de egymással megférő népekkel lakott területet, csak a mult csalhatatlan szemüvegén keresztül lehet. A történelem tanulságai és eseményei nem torzítanak el anyyira tájat, a rajta található népi csoportokat és még a hangulat igéző varázsát is megőrzik késői századok számára. Az ősök ekéi mélyen felszántották ezt a földet s csontjaikkal kötötték meg a barázdákat, hirdelve a népek testvériségét és megbecsülését minden időkre.

Bánát ezért „ikertestvére“ Bácskának, mert úgyszólván minden tekintetben kiütközik magatartásukból, cselekedetükből, feladatukból a közös családi vonás. A föld tartja fogva mind a két táj lakosságát és a föld szabja meg életrendjük, gondolkodásuk medrét. Ugy Bácska, mint Bánát hétfélé nép szállás- és otthonadója. Türelmetlenség és gyűlölködés nélkül férnek meg egymás mellett magyarok, németek, szerbek, románok, szlovákok, bolgárok, horvátok. Amíg Bácska magyar jellege még a délibb végeken sem törik meg teljesen, Bánátban néhol csak halvány visszaverődése fedezhető fel. Észak-bácska két nagy járása, Zenta és Topolya, maga közé engedve Szabadkát, kétszázezer magyart szorit élő és mindig lüktető tömbbe, Bánát erre képtelen. Magyarsága csak az északi részen zártabb, lejjebb szétszóródik s ezért rejtettebb. A Béga Becskerekéből kiindulva kettévágja Torontált és Temesvárig húzódik. A csatorna feletti részen él a magyarság számottevőbb része. A Temes folyó délen húzódik, szinte a Tisza folytatásaként. Torontált különben a trianoni béke háromfelé vágta: a legkisebb részt, Szőreggel és Kiszomborral hagyta meg Magyarországnak, a nagyobb rész Jugoszláviának jutott, de Románia is kapott belőle. Keleti sarka Nagyszentmiklóssal és Zombolyával oda került. Temes megyének pedig déli csücskét adták Jugoszláviának Versecel és Fehértemplommal. Ezen a részen fekszik a delibláti pusztaság, néhány székelyeredetű magyar telepítéssel — 1883-ban, amikor országos visszhangja támadt a bukovinai székelyek hazahozatalának, de csak vérszegény kísérlet lett belőle, Sándoregyház, Nagygyörgyfalva, Székelykeve és Hertelendyfalva községekre került 3520 lélek, Herczeg Ferenc annyiszor megénekelt futóhomokján vergődtek s ma is ott vannak, őrizve a déli végek pusztaságát Szemendria várával szemben elhelyezkedve. A sándoregyházi székelyek nehezen felejtették el Bukovinát, amelynek hegyes-völgyes vidékét alföldi, mocsaras lapállal cserélték fel, a nótájuk is szomorúan visszasírja Bukovinát.

*Bukovina mit vétettem,
Hogy én benned nem élhettem,
Hazám, hazám édes hazám,
Bárcsak határod láthatnám.
Látom füstjét, de csak alig,
Hogy az égen feketéllik.
De ha ezt az erdőt levághatnám,
A hazámat megláthatnám.
Ezt az erdőt le nem vágom,
Hadikfalvát meg sem látom...*

Azóta Hadikfalva népe itt van Bácskában, kőhajításnyira a délbánáti székely falvaktól, mégsem foghat kezét egymással a Bukovinából útrakelt magyarság két messzi került törzse.

A vegyes lakosságú falvak ugyanúgy váltogatják egymást Bánátban, mint a magyarabb összetételű Bácskában. A magyar falut szerb, német követi, lejjebb román, sőt szlovák is ékelődik közéjük. Három-négyféle nép között oszlik meg a vezetés Bánátban

s ezek felváltva adják át egymásnak az irányítást. S ha nem is beszélhetünk zárt magyar körökről, a magyarság áramlása és elhelyezkedése mégis bizonyos rendszert jelent és nyomon követhető. Mindenhova eljutott és meg is maradt a magyar s ebben is a bácskai szokásokhoz és kísérletekhez alkalmazkodott. Mindkét területen fokozatosan mind mélyebbre és mélyebbre hatolt az újabb áramlású magyarság másajkú népek családjai közé merészkedve, hogy ott is helytálljon és árassza a magyar szellemet.

A Tisza innenső része tehát tisztább magyar jellegű, a tuloldalon viszont talán a világ legtarkább népi színfoltjai sorakoznak. Amíg a folyó széles választófonala ellenére a bánáti rész érintkezésben van Szegedtől egészen Titelig a bácskai magyar falvakkal, addig elhatol a magyar szó és a magyar élet ragyogása. A Tisza tulsó oldalán található falvak a legszámottevőbb magyar lakóhelyek, mert beljebb jutva már egyre ritkulnak s minél jobban megyünk kelet és dél felé annál nehezebb rájuk akadni. Ha szórványosan néhány magyar család az idegenfajú községekben akad is, számuk nem jelentős, mert ez a kölcsönös tünet falvaikban. A magyar község sem zárja le mindenütt sorompóit másikajkú családok elől.

De nemcsak tarkaságában, föld és munkaszerezetében is azonos Bácska és Bánát lakosságának lelke és gondolkodása. Századokon keresztül Bácskához hasonlóan Bánát is kelet és nyugat felvonulási területe, nem egyszer, így legutóbb 1848-ban is, véres csatatere. Mindkét vidék szinte egyszerre zuhant az idegen uralom jármába s egyszerre is szabadult fel a rabságból. A negyvennyolcas forradalomban a magyarok ellen uszított szerbek kemény csatákat vívtak a magyarsággal, hogy csakhamar rádöbbenjenek félrevezettségükre. A fejlődés, a termékeny élet ezért későn is indult meg Bánátban s talán ezért talált errefelé annyiféle nép marasztaló otthont. Kipusztult, felőrlődött a magyarság a félholddal való marakodásban s szívesen fogadott jövevény volt a szerb, német, román és a többi néptöredék, hogy benépesítse a zúgó bánáti mocsarak környékét. Alig kétszázötven éve, hogy tulajdonképeni rendszeres bácskai népéletéről beszélhetünk, ugyanekkor jelentkezik Bánát pirosodó arcán is az élet első biztató jele. Magyar nemesek, magyar és horvát, szerb, román püspökök, Bécshez hű tábornokok szereztek itt birtokokat, amelyek századokig emlékeztetnek az ajándékozás és egyoldalú osztrák politika furfangos észjárására. A jugoszláv agrárreform számolta fel ezeket a százezer holdakat, mert a magyar kormányok inkább hagyták a magyar nincstelen kivándorolni, de földet számára nem találtak még a tarka határsávban sem. *Jankó Ágoston* „Torontál Vármegye monografiája“ című munkájában helyesen állapítja meg, hogy Bánát ennek a gondolkodásnak következményeként valóságos mintagyűjteménye az országban előforduló nemzetiségeknek. Az etnográfiai változatosság, azonkívül, hogy bánthatja a szemet, mégis ritkán zavarta a népek együttműködését és érintkezését, mert valamilyen csodálatos hagyománytisztelet alakult ki soraikban egymás iránt. A bácskaiaknál kifejezőbb ez a szembeötlő jelenség, amely szinte a népi autonómia határát súrolja. A népei pedig legelső sorban maguknak élnek, a maguk tehetsége

és elképzelése szerint, s ez olyan eltékozolhatatlan örökség, hogy nemzedékről nemzedékre száll. Mindegyik úgy igyekszik boldogulni, ahogy tud s bár a határvédelmi harcokban Bánát falvaiban is fellobogott az uszító fáklya fénye, erőtllenül összeroskadt a népek összevesztésének gyenge kísérlete. Másként, mint békeességben nem is élhetne különben sem egymás szomszédságában és annyira összekeveredve annyiféle nép, mint a Bánátban.

A mai Bánát lüktető életere az a látható sáv, amely a táj arculatát mutatja, a régi Torontál megye némi megcsonkításával és Temes, Krassó-Szörény vármegyékből kihalított néhány járassal kiegészülve. Trianon szabdalta ennyire össze. A szerbek először Temesvárt és Zsombolyát is megszállták s a keleti határ élénk nemzetiségi színfoltjai miatt kétszer is korrekturn ment keresztül. Az első alkalommal Temesvárt engedték át a románoknak, majd később kölcsönös megegyezéssel Zsombolyát cserélték ki Módosért s néhány szerb faluért. A régi magyar Torontálnak 10.046 négyzetkilométernyi területe volt 438.028 lakossal, amiből 95.594 (21.8%) magyar, 91.780 (21%) német, 1556 (3.6%) tót, 48.708 (11.4%) román és 176.856 (40.4%) a szerb—horvát nemzetiségű. Temes, Krassó-Szörény megyékből Bánáthoz csatolt részekben 1910-ben 131.568 lélek élt. Az 1921-ben eszközölt szerb népszámlálás a *Popis stanovnistva* (népösszeírási adatai) szerint ekkor már így alakult a három megyéből létesített szerb Bánát nemzetiségi képe:

Bánát lakossága 561.958 lélek és ebből	
szerb—horvát	240.213,
szlovén	7.105,
tót	17.595,
orosz	2.321,
magyar	98.471,
német	126.530,
román	67.897,

a többi egyéb nemzetiségű. Még arnautákat, törököket, bolgárokat és franciákat is kimutat ez az évkönyv. Vallás szerint görög keleti 306.414 (a szerbekben kívül a románok is görög keletiek) katolikus 209.370 (magyarok és németek) református és evangélikus 39.226 (szintén magyarok és németek), zsidó 4.644.

A kétszeres határkiigazításon is keresztülésett mai Bánát területe 9076 négyzetkilométer, amelyen a legutolsó népszámlálás 586.922 lakost mutatott ki. A visszacsatolt Bácska kiterjedése 8.558 négyzetkilométer, lakosságának száma 1910-ben 708.275, 1921-ben 725.017, 1931-ben pedig 784.896 lélek. Bácska sűrűbben lakott a Bánátnál. Az utolsó jugoszláv népszámlálás óta épültek ki a bánáti nagybirtokok helyén emelt telepés falvak, azóta csapolták le a nagy-kiterjedésű pancsovai rétet, úgyhogy lakossága, elsősorban szláv rétegződése az odahozott szláv földmivesekkel erősen megduzzadt. Bácskában a lakóhelyek száma 200-on alul van, Bánátban már 1910-ben a tizennégy járás 209 falut ölelt fel s azóta 10—11 ezer telepésnek nyolcvanezer hold elsőrendű minőségű földet adtak. A telepések családtagjaikkal együtt 40.000 lélekkel szaporították Bánát szláv lakosságát. A bácskai falvak általában nagyobbak, Bánátban

sok az apró, alig párszáz lelket számláló falu. S ahány falu egymás mellett, annyiféle nép lakja.

A bánáti magyarság mai létszámáról eltérő, de biztató adatok állanak rendelkezésre. A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség, amely még Jugoszláviában megkezdte s Bánát mai különleges helyzetében befejezte a magyarság összeírását, 1942/43-as évkönyvében 135.000 fizető tagot tüntet fel. Soha ennyi magyart nem mutattak ki Bánátban s a pécsi Kissebbségi Intézet júliusi körlevele is csak 98.714 magyart említett az 1931-es népszámlálás alapján. Bánát mai helyzetével magyarázható, hogy a Szövetség tagjainak a száma túlhaladta a magyarság lélekszámát s ez valószínűleg onnan ered, hogy azok a rétegek, amelyek Jugoszláviában homályos hovatartozandóságukkal ingadozva a könnyebb boldogulás és más okok miatt szívesebben más nemzetiségűnek mondták magukat, most a Szövetség tagjainak a sorába léptek, amivel tulajdonképpen a magyarságot is vállalták. A bánáti magyarság természetes szaporulatával 135.000 magyart nem lehetett volna elérni, annál inkább, mert Bánátban is kevés a sokgyermekes család, bár az egyke elég ismeretlen magyar falvaikban.

Jugoszlávia kormánya a Bánátban új járási határokat állapított meg, amelyek a magyarnál jobban kedveztek a szerbségnek s a tizenegy járásból tizenegy lett.

A Bácskával, illetve a Tiszával határos járásokban mutatható ki a legszámottevőbb magyar elem. A törökkanizsai járás a Tisza hátához támaszkodva tizenegy falut foglal magába 34.185 lakossal, imponáló magyar többséggel. A magyarság száma 18.562, a szerbeké 13.511 s alig 1324 német él itt, elveszve a két másik nép között. Majdnem színmagyar Oroszlámos, Hódegyháza, Majdán, Feketető és Cséka, míg Törökkanizsa 4570 lakosából 2827 a magyar, a többi szerb. Szerb többségű községek Gyála, Szanád és Ókeresztur, bár magyar elem egyikből sem hiányzik. A magyarság beáramlása északról és nyugatról a tiszta magyar tájak felől történt. Kissé délebbre találjuk a határos törökbecsei járást 48.494 lakossal, de ebből már csak 13.234 a magyar, 33.863 szerb. A németek száma alig 785. Beodrán, Aracson, Törökbecsén és Tordán nyomasztó magyar többség mutatható ki. Kissé keletnek fordulva szembe kerülünk a harmadik jelentősebb magyar lakosságot felmutató járással. A becske-reki járás 60.975 lakosából 18.665 a szerb, második helyen következnek a németek 17.355 lélekkel, a magyarok száma 10.355, de él még egy jelentős nép: a román, amelynek lélekszáma a járásban 10.269. Magyartöbbségű községek: Felsőmuzslya, Magyarittele, Szentmihály, míg ezernél kevesebb magyar él négy faluban. Szerbek lakják Botos, Orlovát, Perlez, Szerb Aradác, Szerb Elemér, Szerb Ittele községeket. Németek Rezsőháza, Erdőháza és Lázárföld falvakban élnek. Románok Tordák, Jankahida és Óecska községekben találhatók.

Keletre, egészen a román határig eljutva, de századokig Szeged és környékének hatósugarába tartozva két járásba: a kikindai és az egykori zombolyai járásban szintén számottevő a magyarság jelenléte. A kikindai járás lakosságának száma 29.811, ebből 15.974

szerb, 7301 magyar, 6226 német nemzetiségű. Pádé és Szaján úgyszólván színmagyar, Basahíd és Mokrin szerb, Bocsár és Nákova német színezetű. A csonka zombolyai járás tizenhat falvában 38.272-en élnek, a többség 15.917 lélek német, magyar 11.921, szerb 8.961. Németscernye, Magyarcsernye, Torontáloroszi, Tóba és Tamásfalva ezernél több magyar lakost mutat ki. Mélyen délen a pancsovai és az alibunári határt érintve számottevő magyar szigetekre bukkanunk az antalfalvai járásban. A tizenhárom falut 46.101 lakos lakja, ebből 26.228 szerb, 9080 szlovák (Antalfalva), 5138 román, 5296 magyar és csak 1604 német. Az 5296 magyar közül 4933 Torontálvásárhelyen, a legjelentékenyebb bánáti református központban él. A románok Uzdinban számosak. Ha tovább jutva fogy is a magyarok száma, azért mindenütt akad belőlük, délen egészen a Dunáig, amelynek túlsó oldalán Oszérbia hegyei mutatkoznak, Keleten a Temes csatorna jelzi a román határt.

A kovini járáson szerb, német, román és magyar lakosság osztozkodik. Nem elviselhetetlen egyiknek a fölénye sem. Kilenc falut 33.704-en laknak, ebből szerb 16.655, német 6935, román 4734, magyar 4406. A magyarok Kevevárán és Kovinban élnek nagyobb számmal. A verseci járás már egészen a délkeleti sarokban található, huszonhét apró község van itt szétszóródva 37.816 lélekkel, úgyhogy átlag alig 1500 lélek jut egy-egy lakóhelyre. Német 8757, szerb 8660, magyar 5748. Legsámottevőbbek azonban a románok, akik 12.470-en vannak. Ezer magyarnál több csak Ūrményházán található, a többi szétszóródott a falvakban. A pancsovai járásban is kevés a magyar, a 46.947 lakosból alig 2862, 16.549 német, 15.705 szerb és 9683 román mellett. A legkevesebb magyar az alibunári járásban él. A járás tizenhét községében 42.080 lakos közül csak 2270 magyar, míg 15.581 szerb, 15.413 román, 7236 német és 1033 szlovák. A legtöbb magyar Bokán (659) él s többiből úgyszólván minden falunak jut. A fehértemplomi járás 34.254 lakosából 588 magyar.

A bánáti magyarságnak ez a szétszóródása a politikai, gazdasági és kulturális életben rendkívül bénítólag hatott minden mozgalomra. Magyar képviselőt csak Becskerek város és Törökkanizsa egyesítésével egyszer 1927-ben választott Bánát magyar népe. A románok is csak egy járásban, az alibunáriban tudtak román nemzetiségű képviselőt a belgrádi parlamentbe küldeni. Sokkal jobban kedvezett a járási beosztás a szerbeknek, akik népi szempontok szerint készítették el a politikai járásokat, amelyek rajtuk kívül még a németeknek nyújtottak előnyt. A magyarság kulturális és gazdasági összefogását érhetően hátráltatta a széttagozottság s csupán a kinkindai, törökkanizsai, törökbecsei és becskerek-i járások magyarsága, továbbá a városlakó magyarság végzett látható munkát. A déli végeken Torontálvásárhelyen a pislákoló mécses szerepét játssza a magyarság. A magyar öntudat lángját táplálják mégis ezek a falvak, de ennél már többre nem igen futja gyengülő erejükből.

Az öt bánáti városból tulajdonképpen csak három viseli magán a megmaradt magyarság látható nyomait. Becskerek 27.522 lakosa közül 10.712 a szerb. Második helyen a németség következik 7888, majd a magyarság 7508 lélekszámmal. Becskerek ma is a bánáti élet

irányító központja, ott jelenik meg egyetlen napilapja, a hetvenéves *Torontál* s ott él a magyarság szellemi vezérkara. Magyar szempontból a másik jelentős város Kikinda, amelynek 25.774 lakosa van, ebből 15.000 szerb, 5774 német és 4122 magyar. Versec és Fehértemplom változatlanul őrzik a német jelleget. Versecen 2433, Fehértemplomban 370 magyar él. Pancsovának 1931-ben Belgrádhoz való csatolása, a nagy Dunahíd építése és a mocsár lecsapolása előtt alig 19.407 lakosa volt, ebből 9312 szerb, 7255 német és 1536 magyar, de a bánáti városok közül Pancsova fejlődött a legszembetűnőbben Belgrád megnagyobbításával, s magyar lakosságának a száma is növekedett záltal. A magyar szórványok lakossága odahúzódott, gyáraiban jobb kereseti lehetőségeket keresve.

Bánátnak és Bácskának egyaránt öt-öt városa van, de magyar szempontból mennyire más összetételűek! Bácskában Zenta és Kanizsa lakottabbak és egyben csaknem százszázalékosan magyarok lakják. Szabadkán is ötven százalékos a magyar létszám, míg Bánátban csak a legjobb esetben éri el a magyarság a városlakó polgárság huszonöt. százalékát.

De milyen ma az élet és a magyarság sorshelyzete Bánátban?

Amikor a Délvidékkel Jugoszláviát olyan bőkezűen megajándékozták, Bácska és Bánát magyarsága keveset tudott egymásról. A Tisza két partján élők még valahogyan érintkezésben voltak, de maga a százezres tömeg nem igen. A magyarság nagyobb része különben is a Bácskába került, a Bánát amolyan periféria lett. A magyar élet igazi végvára. A politikai mozgalomban mégis sok elindulás és elképzelés Bánátból indult el, ahol értékes politikus nemzedék maradt az elcsatolás után. Becskereken él ma is hajlott korban dr. *Várady Imre*, aki már az első világháború előtti években képviselő volt és nemcsak a magyarság, de a szerbség bizalmát is bírta. A belgrádi szenátusban képviselte utóbb a magyarságot, az 1927-es választásokon pedig, amikor a huszonhárom év alatt egyetlen egyszer a soraiból való képviselőket választhatott, a becskerekai kerület tisztelte meg mandátumával. Bánát magyar vezetői az annyiféle népi törekvés keresztesésében küzdve a magyarság életéért és előbbrejutásáért, tág perspektívát, friss szellemet és korszerű gondolkodást hoztak magukkal a magyarság politikai, gazdasági és kulturális küzdelmeibe. S végig a huszonhárom évben mindig a nemzeti gondolat úttörői maradtak. A bánáti rónák jóságos és megbékítő, ellentéteket megszüntető szelleme áradt a lényükből. Annak a tájnak a szelleme, amely annyiféle népet hordoz a hátán megértő egyetértésben, nem tagadva meg egyiknek sem az élethez való jogát. Bácska magyarsága sem türelmetlen, de mindig közelebb volt a magyar központokhoz, nagyobb számban is él s ez a körülmény valahogyan a kieső, szétszóródott bánáti magyarság életéhez és a szükségletekhez inkább hozzásimuló magatartását szembetűnőbbé tette. Már a táj összetétele, népisége megadja lakossága magatartását. Bánát sokrétegezésű népének mozgalmas raja termelte ki azt a bánáti magatartást, amit Bácska magyarsága megismert. Nem volt az soha megalkuvó, egyéni utakat kereső, de meggondoltabb, eredményeket kereső, boldogulási lehetőségeket kutató. Abban a versenyben

ugyanis, amelyet az ottélő népek folytattak az előbbrejutásért, csiszoltabb, fürgébb és ügyesebb lesz a lélek. Volt idő, amikor azt mondták, hogy ez a magatartás tulajdonképpen nem más, mint ügyesen leplezett opportunitás, amelyet a bácskai magyarság sem vetett meg mindig: A kisebbségi nép az egyezkedés nehéz útját járja. Reményik ezt úgy nevezte: úgy élünk, ahogyan lehet. Hát igen: minél távolabb esett a magyar központok ellenőrzésétől, felügyeletétől, annál gyakrabban volt: ahogy lehet. Mindennap alkudoztak, hogy csonka életük romjait tovább vigyék s magyarságuk valahogyan mégis megmaradjon. Minél messzebb voltak és minél szegényebben igyekeztek magyarságukat fenntartani, annál inkább éltek a költő felejtethetlen szavaival. Bánát déli részeinek magyarsága élt ilyen távoli körben, egészen laza kapcsolatban még Becskerekkel is, annyiféle idegenajkú, gazdaságilag szilárdabb talajon álló népek hullámverésében, amely emberfeletti áldozatokat igényel még akkor is, ha csak a puszta megmaradására törekszik.

Bánát és Bácska Magyarország legújabbkeletű telepítései s ezért találkozik irigyelt földjén annyiféle nép. A szerbek nagyobb számban 1690 körül érkeztek, ugyanakkor, amikor a Bácskában is megjelentek. A németek Mária Terézia alatt. A törökvilág megszüntetésével az elűzött, elpusztított magyarság helyét foglalták el s lett Bánát különböző népek gyűjtömedencéje. S ha földje nem is olyan jó, mint a bácskai, mégis fogva tart. A folyók szabályozása, mocsarak lecsapolása és más talajmunkák lényegesen megjavították a bánáti földet s így most már nem fenyegeti annyira az elöntés veszélye a parti földeket sem. Kukorica termesztése és sertésstenyésztése európai jelentőséget ad mindig a Bánátnak. A törökök kiűzése után kezdődött meg a vízszabályozás, amely ma sincsen teljesen befejezve. Megkönnyítették a talajjavítási munkálatokat a Bánátot keresztülkaszul átszelő csatornák, amelyek bőséges vízről gondoskodnak. A töltési munkálatokat tervszerű elképzelések szerint 1807-ben kezdték el, s ami agrárkultúra található, azt Bánát a magyarságnak köszönheti. A lassú munkálatok miatt az 1859-es árvíz még közel ötszázezer hold földet elöntött, de azóta leküzdötték az elemeket, visszaszorították medrébe a vizet, a mocsarakat kiszárították és mind több termőföldet varázsoltak kemény munkával. A Tiszát még 1716-ban szabályozták. Az abszolutizmus alatt a Bánát nagyobb része határvidék volt, szerb Bánát, amely azonban nem sokáig tudta tartani magát. Az alibunári mocsár kiszárításával 35.000 hektárnyi földet nyertek, s csak nemrégiben fejezték be a pancsovai nagyrét lecsapolását is. A belgrádi kormány azokat a háborús önkénteseket (dobrovolyácokat) helyezte el itt, akiknek máshol már nem jutott az ajándékföldről. A világ szemében Bánát, mint a nagybirtokok hazája szerepelt, ez túlzás, mert soha a nagybirtok a föld húsz százalékánál többet nem foglalt el. Ma persze ötszáz holdnál nagyobb birtok sincsen. A vármegye területe 1,743.032 hold, ebből 1,200.000 szántó, a többi legelő, szőlő, sőt néhány ezer holdnyi erdősege is akad. A mezőgazdaságon kívül jelentékeny ipara is van, a cukor, téglá, malom és szőnyegipar nemzetközi viszonylatban is számottevő.

Az egykori magyar Torontál vegyeslakosságú vidék volt. Nem

olyan könnyű feladat annyiféle népet kielégíteni és megelégedetté tenni. Az első világháború előtti iskola-viszonyokra jellemző, hogy 220 magyar iskola mellett 12 német, 77 szerb, 41 román és 14 egyéb iskola állott az ottélő tankötelesek rendelkezésére. Becskerekén, Kikindán és Pancsován gimnázium is volt, polgáriiskola pedig csaknem minden nagyobb községben. Jugoszláviában egymásután szűntek meg a magyar középiskolák s azok csak akkor támadtak fel, amikor Bánátot a német katonai közigazgatás kiemelte a belgrádi ellenőrzés alól. Belgrád befolyása azért nem szűnt meg teljesen, mert a kinevezéseket a belgrádi kormány eszközölte. A Bácskából eltávozott szerb tisztviselők nagy része Bánátban helyezkedett el. A városi közigazgatást mindenütt a németek vették át, némely helyen a magyarságnak is biztosítva vezető állásokat. Becskereknek magyar alpolgármestere van, Törökkanizsának magyar főszolgabírája, a német kerületi előljáró helyettese szintén magyar.

A bánáti magyarság irányítását a BMKSz végzi, amelyet hivatalosan is elismertek a németek a magyar népcsoport vezetőjének. Az első teendő volt ebben a helyzetben a magyar anyanyelvű iskolai oktatás megszervezése, amely csodálatos erőfeszítést jelentett. Miután nem volt tanár és tanító, középiskolát végzett személyek álltak a katedrara tanítani a magyar gyermekeket. A nehézségeket mégis leküzdötték s ma már Becskerekén és Kikindán újra működik a nyolc osztályú magyar gimnázium. Pancsován, Törökbecsén és Versecen csonka magyar gimnázium áll fenn, azonkívül kereskedelmi és polgári iskola is létesült.

A bánáti falusi magyarság nagyobbbrésze földműves, a gazdaréteg egészen vékony. A városokban az ipari napszámosok jelentős része szintén a magyarság sorából kerül ki. Saját földdel, amely némi függetlenséget biztosít, főleg a színmagyar községek magyarsága rendelkezik. Bánát magyarságának jórésze tehát olyan helyzetben van, hogy nem nélkülözheti az állandó és kiadós szórványgondozást. A Bánáti Magyar Közművelődési Szövetség nyomban felismerte ezen a téren feladatát és többet tett a bánáti magyarság anyagi és szellemi megerősödésén, mint az elmúlt huszonhárom évben magára maradt, gyér egyesületekkel rendelkező magyarság. Ma könnyebb is a helyzete, bár mindent a saját erejéből kell a magyarságnak előteremtenie. Az iskolakérdés rendezése után talán sor kerül másra is: az életviszonyok megjavítására, ha eltávoznak hajlékunk felől a csúnya viharfelhők, amelyek éppen a szórvány magyarság életét nyomorítják meg legjobban.

Nehéz viszonyok között vezetett a bánáti magyarság útja az elmúlt két évtizedben. Mégsem tört meg és még sem vesztette el hagyományos türelmét. Szerényen és halkán tájékozódik, helyezkedik a népek versenyében, bízva a fennmaradás lehetőségeiben. Nem tudta eltüntetni 1848 gyujtogatása, talán 1944 lángjai sem érik el viharokat kerülő, csendes élet után vágyó hajlékot.